

Edukacja formalna na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjnych

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest weryfikacja hipotezy: „Edukacja na rzecz przedsiębiorczości w zreformowanej szkole będzie przygotowywać młodzież do dorosłego życia determinowane przez współczesne trendy cywilizacyjne”, poprzez poszukiwanie odpowiedzi na dwa pytania badawcze: Jakie są współczesne wyzwania cywilizacyjne dla edukacji na rzecz przedsiębiorczości? Czy edukacja na rzecz przedsiębiorczości po reformie szkolnictwa dostarczy uczniom wiedzy i umiejętności przydatnej w dorosłym życiu?

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Przedmiotem badań autorki była formalna edukacja w zakresie przedsiębiorczości według wdrażanej do polskich szkół nowej podstawy programowej. W pracy zastosowano kwerendę literatury w zakresie edukacji na rzecz przedsiębiorczości i megatrendów cywilizacyjnych oraz analizę zakresu treści nowej podstawy programowej do szkół ponadpodstawowych.

PROCES WYWODU: Autorka wskazuje aktualne trendy cywilizacyjne i ich relacje z kształceniem w zakresie przedsiębiorczości. Następnie analizuje treści kształcenia podstaw przedsiębiorczości i innych przedmiotów w nowej podstawie programowej pod kątem przygotowania uczniów do dorosłego życia. Autorka zamyka artykuł, ukazując możliwości pełnej realizacji zakładanych celów odpowiadających trendom cywilizacyjnym poprzez korelację przedsiębiorczości, geografii i WOS.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza podstawy programowej kształcenia ogólnego przedmiotu podstawy przedsiębiorczości wykazała, że samodzielnie nie realizuje ona założenia przygotowania uczniów do dorosłego życia, regulowanego przez trendy cywilizacyjne, jednak jest istotną składową tego procesu.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Podstawy przedsiębiorczości przygotowują ucznia do funkcjonowania na rynku pracy i poruszania się w sferze administracyjno-urzędowej, lecz nie odwołują się do megatrendów przyszłości. Treści takie zawarte są głównie w podstawie programowej do geografii i WOS, z którymi korelacja dopełnia kształcenie w zakresie przedsiębiorczości młodzieży.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **EDUKACJA NA RZECZ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, TRENDY CYWILIZACYJNE, MEGATRENDY, PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI**

ABSTRACT

Formal Education for Entrepreneurship and Contemporary Challenges Coming from the Civilisation

RESEARCH OBJECTIVE: The objective of the research was determination of the extent, to which reformed education for entrepreneurship is going to fulfil its tasks, namely: transfer of knowledge, development of entrepreneurial skills and attitudes, which students will find useful in their adult life determined by contemporary trends set out by the civilisation.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The author focused on analysing formal education on entrepreneurship according to the new core curriculum for general education. The author conducted a desk analysis of literature on education for entrepreneurship and mega-trends in civilisation and the content of the core curriculum.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The author identified the current trends in the civilisation and how they relate to education on entrepreneurship. Next, she analysed the content of entrepreneurship education in the new core curriculum to determine the degree to which it will facilitate preparing students for living in the contemporary world. The author closed the article pointing to the potential complete achievement of the objectives which correspond to civilisation trends.

RESEARCH RESULTS: An analysis of the core curriculum for general education of basic entrepreneurship demonstrated that the core curriculum, viewed on a stand-alone basis, fails to deliver on the intention to prepare students for adult life, governed by contemporary civilisation trends; however, it is an important component of the process.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: Basic entrepreneurship prepares students for the realities of the labour market, local and state administration; however, the subject does not refer to the socio-economic megatrends of the future. Such content is mainly concentrated on the core curriculum for geography. A correlation with the curriculum will complement entrepreneurial education of young people.

→ **KEYWORDS:** **EDUCATION FOR ENTERPRISE, CIVILISATION TRENDS, MEGATRENDS, BASIC ENTREPRENEURSHIP**

Wstęp

Współczesne definicje przedsiębiorczości określają ją jako „zespół cech osobowych, takich jak aktywność, zapał do pracy, inicjatywa, kreatywność (...)” (Rachwał, 2004, s. 169). Przedsiębiorczość nie ogranicza się więc do zdolności założenia i prowadzenia firmy, lecz jest tandemem wiedzy i kompetencji składających się na postawę umożliwiającą jednostce owocne funkcjonowanie w życiu. Ma znaczenie personalne, mikro- i makro-ekonomiczne, decydując o poziomie rozwoju państw i regionów (Płaziak i Rachwał, 2015).

Przedsiębiorczość jako „zespół cech osobowych” powinna być podmiotem działań wychowawczych. Wychowanie bowiem to „świadomie organizowana działalność społeczna, której celem jest wywoływanie zamierzonych zmian w osobowości człowieka” (Okoń, 1984, s. 347). Kwestię tę podnoszą pedagodzy, zwracając uwagę na konieczność odpowiedzi pedagogiki na wyzwania współczesności (Furmanek, 2011; Lewowicki, 2004; Zajac, 2014) i badacze edukacji na rzecz przedsiębiorczości, którzy określili postawy kształtowane na „podstawach przedsiębiorczości” (Rachwał, 2005) oraz zakres wpływu edukacji na owe postawy (Sołoducho-Pelc, 2007; Daszkiewicz, 2014). Podjęto również próby dowodzenia (rozważaniami teoretycznymi i dowodami empirycznymi) znaczenia edukacji z przedsiębiorczości i jej wpływu na rozwój gospodarczy (np. Skubiak, 2014; Wach, 2013; Brzozowski, 2013). Nowym obszarem badawczym jest natomiast relacja odwrotna, a zatem wpływ rozwoju społeczno-gospodarczego na kształcenie w zakresie przedsiębiorczości. W obszarze tym sytuują się rozważania autorki w artykule, którego hipotezą jest, że kształcenie w szkole ponadpodstawowej przygotowywać będzie uczniów do funkcjonowania w świecie ukształtowanym przez współczesne trendy cywilizacyjne.

Przedmiotem badania stała się formalna edukacja w zakresie przedsiębiorczości według nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego, wdrażanej do polskich szkół (Rozporządzenie MEN, 2018). Celem badania było określenie, na ile edukacja na rzecz przedsiębiorczości w swoim zreformowanym kształcie będzie spełniać swe zadania: przekazywania wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw przedsiębiorczych, przydatnych uczącym się w dorosłym życiu osobistym, społecznym i zawodowym, determinowanym przez współczesne trendy cywilizacyjne. Dla jego osiągnięcia autorka wskazała owe trendy i dokonała ich analizy porównawczej z treściami kształcenia w zakresie przedsiębiorczości. Pozwoliło to na określenie, w jakim stopniu ich realizacja może wspierać przygotowanie młodzieży do dorosłego życia ukształtowanego przez współczesne trendy cywilizacyjne.

Trendy cywilizacyjne wyzwaniem dla przedsiębiorczości

Edukacja na rzecz przedsiębiorczości powinna umożliwiać nauczycielom przygotowanie uczniów do dorosłego życia (Wach, 2013; Rachwał, 2005), a więc do funkcjonowania w rzeczywistości, która jeszcze nie istnieje. Planowanie celów kształcenia z zakresu przedsiębiorczości powinno się więc rozpocząć od analizy współczesnych trendów cywilizacyjnych wskazujących zmiany, jakie będą zachodzić na świecie w najbliższych dekadach, pod warunkiem, że nie dojdzie do katastrofalnych zjawisk przyrodniczych (np. nagłe roztopienie lodowców) lub antropogenicznych (np. globalny konflikt zbrojny). Opisanie wszystkich współczesnych trendów cywilizacyjnych jest tu oczywiście niemożliwe i niecelowe. Dokonując ich selekcji, autorka przeprowadziła kwerendę współczesnej literatury naukowej w poszukiwaniu trendów społeczno-ekonomicznych powiązanych z kształceniem w zakresie przedsiębiorczości. Następnie do dalszej analizy wybrała trendy przewidywane przez co najmniej kilku różnych autorów (co zwiększa prawdopodobieństwo ich wystąpienia). Analizie poddano siedem trendów:

- modernizację (rewolucję informacyjną, informatyczną i cyfryzację);
- wzrost przedsiębiorczości;
- niestabilność rynku pracy;
- rozwój globalnego rynku;
- rozwój gospodarki opartej na wiedzy;
- umasowienie szkolnictwa wyższego i utowarowienie wiedzy;
- liberalizację życia społecznego.

Modernizacja to proces stałego unowocześniania gospodarczej, naukowej, edukacyjnej i społecznej sfery naszego życia. Przejawia się w formie rewolucji informatycznej, informacyjnej i cyfryzacji (Malikowski, 2014). Powoduje konieczność nadszycia za nowinkami technologicznymi, co warunkuje właściwe funkcjonowanie jednostki w sferze osobistej i zawodowej (inaczej może dojść do jej wykluczenia społecznego lub ekonomicznego). Rozwój technologii informacyjnych sprzyja komunikacji, lecz jednocześnie sptyca w dużej mierze zawierane i prowadzone za jej pośrednictwem relacje społeczne (Malikowski, 2014).

Zmiany technologiczne powodują niestabilność na rynku pracy. Powstają nowe zawody (związane z procesem dematerializacji pracy) i wzrastają wymagania technologiczne i informatyczne w stosunku do pracowników w zakresie: adaptacyjności, multimedialnej edukacji zdalnej i ustawicznej (Wierzbicki, 2000). Społecznie trend ten prowadzi do powstania społeczeństwa informacyjnego.

Szacuje się, że w 2020 r. połowę pracowników na świecie będą stanowili pracownicy z pokolenia Y i Z, które dorastały wraz z rozwojem technologii cyfrowych („Making sense of...”, 2015). Oczekiwania i kompetencje tej młodzieży nie przystają do współczesnych wymagań rynku pracy (Świątek, 2012), przez co stanowią dominującą grupę wśród bezrobotnych w Europie. Według raportu Komisji Europejskiej z 2013 r., wśród osób do 25. roku życia było 5,5 mln bezrobotnych, a stopa bezrobocia wynosiła 20%, czyli dwukrotnie więcej niż dla ogółu ludności (Nowak, 2013). Pewne zdziwienie budzi więc mała chęć polskiej młodzieży do zakładania własnej działalności gospodarczej (Świątek, 2012; Plewka, 2015), co jest sprzeczne ze światowym trendem wzrostu przedsiębiorczości wśród młodych osób. Prawie 50% przedsiębiorców na świecie jest między 25. a 44. rokiem życia, a największą przedsiębiorczość wykazują oni między 25. a 34. rokiem życia („Making sense of...”, 2015). Zakładanie firmy jest dla młodych osób szansą na indywidualny rozwój oraz samozatrudnienie.

Oczywistym współczesnym megatrendem jest klasyczny przejaw globalizacji w postaci rozwoju globalnego rynku (Malikowski, 2014). Zanikające bariery (obiektywne i mentalne) w przepływie towarów i usług oraz powszechna i rozwinięta komunikacja sprawiają, że wraz z nimi migrują wzorce kulturowe, zwyczaje i mody. Kraje rozwijające się nadal będą zwiększać swoje znaczenie gospodarcze, a Indie i Chiny staną się największymi inwestorami na świecie. Szacuje się, że kraje szybko rozwijające się w roku 2030 będą stanowić 47% globalnego napływu kapitału, gdy w roku 2010 stanowiły 23% („Making sense of...”, 2015). Otwartość na naukę języków obcych, chęć i gotowość do współpracy w międzynarodowych zespołach jest zatem kolejnym ważnym polem do rozwoju młodzieży w szkole, odpowiadającym wskazanemu trendowi.

Ważną współczesną tendencją rozwoju rynku jest powstanie gospodarki opartej na wiedzy jako czynnika produkcji, „towarze” podlegającym wymianie handlowej i stanowiącym kapitał przedsiębiorstw (w szczególności sektora B+R). Konsekwencją tego zjawiska jest wzmożone zapotrzebowanie na coraz większą ilość coraz lepiej wykształconych pracowników. Prowadzi to do umasowienia szkolnictwa wyższego, tracącego na jakości i wartości. Obserwuje się znaczący wzrost udziału osób z wyższym wykształceniem w strukturze wykształcenia ludności Polski, polemizować można jednak z „jakością” ich wykształcenia, na co zwracają uwagę pracodawcy, wytykając kandydatom braki kwalifikacji zawodowych i kompetencji miękkich (Świątek, 2012). Od 1989 r. w Polsce liczba studentów wzrosła pięciokrotnie, a kształcenie na poziomie licencjatu stało się w powszechnym odczuciu częścią wykształcenia obowiązkowego (Malikowski, 2014). Jednocześnie świadomy wybór kierunku kształcenia (tj. zgodnego z planowanym zawodem lub potencjalnym zapotrzebowaniem na rynku pracy) jest wśród uczniów szkół średnich rzadkością (Świątek, 2012).

Konsekwencją współczesnego procesu globalizacji jest wreszcie liberalizacja życia społecznego. To złożone zjawisko obejmuje m.in. podważenie autorytetu tradycyjnych instytucji, pluralizację światopoglądów, relatywizację zasad moralnych i spadek rygoryzmu w stosunku do nich przestrzegania (Jasińska-Kania, 2008). Trend ten w odniesieniu do działalności gospodarczej może przybierać formę „krwiożerczego kapitalizmu”, gdzie zatracenie zasad przejawia się w maksymalizacji zysku kosztem etyki działań firmy w stosunku do innych firm, własnych pracowników i środowiska.

Przedsiębiorczość w zreformowanej szkole a trendy cywilizacyjne

Zarówno przed, jak i po reformie oświaty głównym przedmiotem, na którym realizowane są cele edukacji na rzecz przedsiębiorczości w polskiej szkole, są podstawy przedsiębiorczości, obowiązkowe w szkole ponadpodstawowej (obecnie ponadgimnazjalnej). Autorka prześledziła zapisy nowej podstawy programowej do tego i innych przedmiotów w celu wskazania treści umożliwiających przygotowanie uczniów do sprostania wskazanym trendom cywilizacyjnym. Analiza wykazała, że podstawy przedsiębiorczości przygotowują ucznia do funkcjonowania na rynku pracy, rynku finansowym i zakładania własnej firmy, lecz nawiązują do trendów cywilizacyjnych w ograniczonym zakresie. Najlepiej odpowiadają na trend wzrostu przedsiębiorczości, rozwijając u młodzieży postawę przedsiębiorczą i przygotowując do założenia firmy. Uwzględniają również przygotowanie do trendu liberalizacji, kształtując etyczną postawę młodzieży w pracy i własnej firmie. W przypadku trendów: niestabilności rynku pracy, umasowienia szkolnictwa wyższego i utowarowienia wiedzy, treści z nimi związane pojawiają się w bardzo ograniczonym zakresie. Pozostałe trendy nie mają odzwierciedlenia w treściach kształcenia podstaw przedsiębiorczości (tab.1). Autorka postanowiła przeprowadzić więc analizę treści kształcenia innych przedmiotów szkolnych, by sprawdzić, czy będą one poruszane w szkole ponadpodstawowej. Analiza wykazała, że wiele takich treści występuje na geografii, a niektóre na WOS (ich szczegółowy wykaz zawiera tab. 1).

Tabela 1

Treści kształcenia nowej podstawy programowej umożliwiające przygotowanie młodzieży do życia w rzeczywistości kreowanej przez współczesne trendy cywilizacyjne

Wybrane trendy cywilizacyjne	Przedmiot szkolny	Treść kształcenia z nowej podstawy programowej
modernizacja	geografia	IX.6) dyskutuje na temat przejawów i skutków kształtowania się społeczeństwa informacyjnego; XI.2) porównuje cechy przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii oraz analizuje gospodarcze i społeczne skutki rozwoju nowoczesnego przemysłu;
niestabilność rynku pracy	podstawy przedsiębiorczości	III.4) rozróżnia metody poszukiwania pracy oraz ocenia ich przydatność i efektywność z punktu widzenia własnej ścieżki rozwoju zawodowego; 5) analizuje własne kompetencje i możliwości zdobycia doświadczenia zawodowego w formie wolontariatu, praktyk lub stażu oraz znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
	geografia podst.	XV.5) wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia, podaje przyczyny bezrobocia i analizuje przestrzenne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce;
	geografia rozsz.	IX.3) wykazuje wpływ procesu globalizacji i rozwoju nowych technologii na zmiany w zatrudnieniu według sektorów gospodarki oraz przemiany wewnątrzsektorowe na wybranych przykładach;
wzrost przedsiębiorczości	podstawy przedsiębiorczości	I.1) identyfikuje cechy człowieka o postawie przedsiębiorczej, rozpoznaje je u siebie oraz określa związek zachowania się osoby przedsiębiorczej z szansami, jakie stwarza gospodarka rynkowa; I.3) dostrzega znaczenie przedsiębiorczości, w tym innowacyjności i kreatywności w życiu osobistym i rozwoju społeczno-gospodarczym w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej; IV.3) inspirując się doświadczeniami własnymi i znanych przedsiębiorców oraz bazując na zebranych informacjach z rynku, znajduje pomysł na własną działalność gospodarczą lub przedsięwzięcie społeczne, oceniając go pod względem innowacyjności; 4) sporządza w postaci biznesplanu projekt własnego przedsiębiorstwa lub innego przedsięwzięcia o charakterze społeczno-ekonomicznym oraz przedstawia go w formie pisemnej albo w postaci prezentacji;
	geografia rozsz.	XVI.1) wykorzystując dane pozyskane w trakcie badań terenowych, analizuje wpływ przedsiębiorstwa przemysłowego lub usługowego na środowisko przyrodnicze, rynek pracy, jakość życia ludności i rozwój gospodarczy najbliższego otoczenia oraz przedstawia wyniki tych analiz w postaci prezentacji lub posteru; 2) analizuje dostępność i ocenia jakość wybranych usług (np. edukacyjnych, zdrowotnych, rekreacyjnych, handlowych) w najbliższej okolicy (ulicy, dzielnicy miasta, wsi) na podstawie badań terenowych z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety; 3) na podstawie zebranych danych statystycznych oraz przeprowadzonych wywiadów identyfikuje czynniki kształtujące poziom bezrobocia we własnej miejscowości i odnosi go do poziomu bezrobocia we własnym regionie i w Polsce;

rozwój globalnego rynku	geografia podst.	VII.4) przedstawia przyczyny oraz pozytywne i negatywne skutki integracji politycznej i gospodarczej na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem UE oraz procesów dezintegracyjnych na wybranych przykładach; IX.2) charakteryzuje przejawy procesów globalizacji w aspekcie gospodarczym, społecznym i politycznym, dyskutuje na temat skutków tego procesu dla Polski i podaje ich przykłady na podstawie własnych obserwacji; IX.3) analizuje strukturę i kierunki międzynarodowej wymiany towarowej, ocenia miejsce i strukturę handlu zagranicznego Polski oraz uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad sprawiedliwego handlu;
	geografia rozsz.	XXIII.4) ocenia wpływ korporacji transnarodowych na społeczeństwa, gospodarki i środowisko przyrodnicze państw i regionów świata;
	WOS	VII.3) wyjaśnia pojęcie globalizacji i wykazuje jej formy i skutki w sferze polityki, kultury i społeczeństwa; diagnozuje wpływ na ten proces podmiotów prawa międzynarodowego; przedstawia najważniejsze wyzwania związane z procesem globalizacji;
rozwój gospodarki opartej na wiedzy	geografia podst.	IX.4) charakteryzuje główne cechy gospodarki opartej na wiedzy i czynniki wpływające na jej innowacyjność i rozwój w Polsce oraz innych krajach świata;
	geografia rozsz.	XI.2) wskazuje obszary koncentracji przemysłu (ważniejsze ośrodki przemysłowe, technopolie, okręgi) na świecie i w Polsce oraz wyjaśnia istotę i rolę klastrów w budowie gospodarki opartej na wiedzy;
umasowienie szkolnictwa wyższego i utowarowienie wiedzy	podstawy przedsiębiorczości	III.3) rozpoznaje motywy aktywności zawodowej człowieka oraz analizuje szanse i możliwości rozwoju własnej kariery zawodowej, dostrzegając rolę procesu uczenia się przez całe życie;
liberalizacja życia społecznego	podstawy przedsiębiorczości	IV.18) rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie, w tym przejawy korupcji w życiu gospodarczym oraz rozumie istotę i cele społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw; 20) analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która w zgodzie z zasadami etycznymi odniosła sukces jako przedsiębiorca; 21) dostrzega możliwości rozwoju przedsiębiorstwa i osiągnięcia sukcesu rynkowego przy pełnym poszanowaniu zasad etycznych w biznesie; 22) wyszukuje i analizuje informacje o sukcesach polskich przedsiębiorstw, w tym ze swojego regionu, na rynku krajowym i międzynarodowym, osiągniętych zgodnie z prawem i etyką biznesu;
	WOS	I.4) przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – katalog wartości afirmowanych w społeczeństwie polskim i dokonuje jego analizy; analizuje rolę wartości w światopoglądzie;

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenie MEN Dz.U. z 2018 r. poz. 467.

Wnioski

Hipotezą, jaką poddawano weryfikacji w toku rozważań podjętych w niniejszym artykule, było twierdzenie, że kształcenie szkolne przygotowuje uczniów do dorosłego życia

kształtowanego przez trendy cywilizacyjne. Kwerenda literatury pozwoliła wskazać te trendy i wybrać spośród nich te związane z przedsiębiorczością. Podstawa programowa pomaga przygotować uczniów do stawienia czoła tylko wybranym trendom i to w różnym zakresie. Wiedza, jaka będzie przekazywana na podstawach przedsiębiorczości, i umiejętności tam kształtowane nie pozwolą na wystarczające przygotowanie uczniów do dorosłego życia. Z odpowiedzią na światowe trendy przychodzą natomiast treści kształcenia przedmiotów takich jak WOS i geografia. Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości, by być pełnym i sprostać zadaniu przygotowania do życia kreowanego przez światowe trendy, powinno się odbywać w korelacji z kształceniem geograficznym. Spośród stosowanych w praktyce szkolnej modeli korelacji (mono-, multi- i interdyscyplinarnego) najefektywniejszy w tym przypadku byłby model multidyscyplinarny. Metodą kształcenia, jaką sugeruje autorka w jej realizacji, jest z kolei metoda projektu, predystynowana niejako do realizacji celów dydaktycznych i wychowawczych.

BIBLIOGRAFIA

- Brzozowski, T. (2013). Status przedsiębiorczości w warunkach kryzysu edukacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9, 258-272.
- Daszkiewicz, N. (2014). Education as a stimulating factor for entrepreneurship development. *Horizonty Wychowania*, 13(26), 165-177.
- Furmanek, W. (2011). *Edukacja a przemiany cywilizacyjne*. Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe FOSZE.
- Gidley, J. (2010). Globally scanning for “mega-trends of the mind”: Potential futures of futures thinking. *Futures: the Journal of Policy, Planning and Futures Studies*, 42/10, 1040-1048.
- Hajkowicz, SA., Cook, H. i Littleboy, A. (2012). *Our Future World: Global megatrends that will change the way we live. The 2012 Revision*. Australia: CSIRO.
- Jasińska-Kania, A. (2008). Wartości i normy moralne a procesy przemian w Polsce i Europie. W: J. Mariański i L. Smyczek (red.). *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*. Kraków: WAM.
- Lewowicki, T. (2004). Pedagogika dziesięć lat później (1994-2004) – szkic o kondycji dyscypliny naukowej oraz próbach sprostania potrzebom społecznym. *Rocznik Pedagogiczny*, 27, 25-38.
- Ernst & Young Global Limited. (2015). *Making sense of a world in motion*. Pozyskano z: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-megatrends-report-2015/\\$FILE/ey-megatrends-report-2015.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-megatrends-report-2015/$FILE/ey-megatrends-report-2015.pdf).
- Malikowski, J. (2014). Wyzwania, szanse i zagrożenia niesione przez niektóre trendy cywilizacyjne. *Podstawy Edukacji*, 7, 85-123.
- Nowak, P. (2013). Młodzi na rynku pracy – szanse i zagrożenia. W: Cz. Plewka (red.), *Nauka, edukacja, rynek pracy. Przede wszystkim współdziałanie*. Szczecin–Koszalin: Zapol.
- Okoń, W. (1984). *Słownik Pedagogiczny*. III. Warszawa: PWN.
- Plewka, C. (2015). Szkoła jako agora dla młodego pokolenia współczesnej cywilizacji. *Szkoła – Zawód – Praca*, 9, 28-39.

- Plaziak, M. i Rachwał, T. (2015). „Przedsiębiorczy region” – zarys koncepcji w świetle analizy roli przedsiębiorczości w krajowej strategii rozwoju regionalnego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 11, 37-49.
- Rachwał, T. (2004). *Podstawy przedsiębiorczości. Słownik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*. Warszawa: Nowa Era.
- Rachwał, T. (2005). Kształtowanie postaw uczniów na lekcjach podstaw przedsiębiorczości. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 1, 137-143.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2018 r., poz. 467).
- Skubiak, B. (2014). Edukacja jako czynnik wspierający rozwój gospodarczy. Implikacje dla Polski. *Studia Ekonomiczne*, 129, 195-203.
- Sołoducho-Pelc, L. (2007). Czy przedsiębiorczości można się nauczyć – wpływ edukacji na rozwój przedsiębiorczości. W: P. Wachowiak, M. Dąbrowski i B. Majewski (red.), *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*. Warszawa: Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych.
- Świętek, A. (2012). Oczekiwania a realia wejścia ludzi młodych na rynek pracy jako wyzwanie dla edukacji z przedsiębiorczości. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 137-154.
- Wach, K. (2013). Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9, 246-257.
- Wierzbicki, A. (2000). Wpływ megatrendów cywilizacji informacyjnej na sytuację w Polsce w początkach XXI wieku. *Telekomunikacja i Techniki Informacyjne*, 1-2, 3-17.
- Vielmetter, G. i Sell, Y. (2014). *Leadership 2030: The Six Megatrends You Need to Understand to Lead Your Company into the Future*. New York: AMACOM.
- Zajac, A. (2014). *Pedagogika społeczna i pedagogika pracy wobec przemian cywilizacyjnych*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>